

**ВИШИВКА СІЛ СЕВЕРИНІВКА, ГОЛУБІВКА І
ХАТКИ ЖМЕРИНСЬКОГО РАЙОНУ
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (ІІ ПОЛОВИНА ХІХ -
ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

Українська народна вишивка як вид народного мистецтва здавна привертала увагу дослідників. Серед них варто назвати імена Т. Кари-Васильєвої [1], Р. Захарчук-Чугай [2], Л. Булгакової-Ситник [3], Є. і Т. Причепій [4] тощо. Вишивка ж окремих населених пунктів Поділля досліджена менше. Тут можемо вказати на працю С. Вінніка про вишивку в с. Клембівка [5], І. Стасюк про С. Г. Шагуріна - майстра вишивки з м. Гайсина [6]. Вишивку сіл Стіна Томашпільського району та сіл Буша Ямпільського району досліджував В. Косаківський [7, с 47 - 52; 8, с. 100 - 101]. Саме через малодослідженість вивчення вишивки окремих населених пунктів ця тема є актуальною. Не становлять виключення і села Жмеринського району. Вишивка зазнає постійних змін. Її історія відходить у минуле разом з майстринями, які створили унікальні зразки народного мистецтва.

Ще в першій половині ХХ ст. важко було уявити дівчину без вишиванки, а хату без рушників. Кожна майстриня творила свої образи у вигляді орнаментів. На рушниках, вишитих килимах, сорочках та інших виробах красувалися квіти, птахи та інші орнаменти, які постійно нагадували, своєю яскравістю, про весну і молодість. Кожна дівчина та молодиця, прикрашаючи свій одяг та оселю вишивками, сповнювали своє життя і житло світлом, створюючи атмосферу свята. Особливо на Різдво, Великдень та на Зелені Свята діставали із скрині найкращі вишиванки, які свідчили про вправність і майстерність господині.

Не обходились без вишиванок і в панському маєтку. На початку ХХ ст. серед різних колекцій северинівського палацу було і зібрання подільських народних вишивок: скатерки, серветки і рушники весільні. А також багато мережив: венеційських, міланських, брабантських і велика кількість російських [1, с 332]. Під час

громадянської війни частина їх була вивезена до Польщі Антонієм Соколовським, дідусем Терези Фірлей. Частина цих вишиванок і досі зберігається в родинній колекції, онуки останнього власника Северинівського маєтку. Адже серед них весільні рушники і хусточка трьох поколінь: Марії Карлівни Орловської (фон Гассе), дружини Северина Орловського, їх доньки Марії Северинівни Соколовської (1840 - 1921 рр.) та її невістки Евеліни (1880 - 1943 рр.), дружини Антонія Соколовського. Вишивали їх, враховуючи роки життя власниць, у середині ХІХ - на поч. ХХ ст. [10]. На сьогоднішній день це найдавніші зразки северинівської вишивки, які свідчать про різноманітність вишивальних технік, орнаментальних мотивів, кольорову гаму і композицію орнаменту. Вони характеризують смаки і традиції того часу та є цінним джерелом для дослідження вишивки. В основному ці вироби вишивались селянками для пані, а деякі елементи (ініціали) виконані, мабуть, власницями маєтку.

Зробивши аналіз цієї колекції, ми бачимо, що у другій половині ХІХ ст. ще практикувалась велика кількість вишивальних технік: різноманітні мережки, штапівка, занизування, низинка, художня гладь, стебновий шов, розріджений хрестик і хрестик, є й настил по сітці. Дивлячись на це розмаїття вишивальних швів, сьогодні важко сказати точно, хто і в який час їх вишивав, але ми бачимо, що вони були. Вже на початку ХХ ст. почав входити в моду, як бабусі кажуть, хрестик і кольорові нитки. Так витіснились усі інші техніки вишивання і вже у другій половині ХХ ст. в оселях селян почали красуватися яскраві вишиванки виконані гладдю і хрестиком.

Оскільки цей вид ремесла був досить поширений у ХХ ст., особливо у першій його половині, коли умови життя спонукали дорослішати на багато раніше ніж тепер, то й починали привчати дівчаток до вишивки досить рано. Як розповіла Бекас Ганна Филімонівна, 1947 р. н.: «Я народилась в Сивиринівці, а вишиваю з десяти років. Бабка вишивала. Та й я почала з бабціних сорочок. Вишивала уставки і пазушку гладдю, а вже пізніше почала хрестиком шити, бо то було модно. Рушники перешивала з бабціних старих вже новими нитками в нову хату. Ще в 50-х роках, на домотканному полотні шили рушники по сітці, білими нитками. А тоді така тканина рідка появилася, то ми по ній занизували кольоровими

однотонними нитками. Спочатку шила муліне, потім появилось китайське, воно вже не облазило, то шили ним. А в 70-х шила шерстяними нитками. І килими вишивали і подушки» [11].

Губчакевич (Любарська) Єфросинія Антонівна, 1935 р. н., вишивати почала з восьми років: «Все вишивали! Рушники, сорочки, бо ж тоді таке було, самі прали, ткали, самі вишивали і шили. Це тепер все куповане, а тоді так ни було. Я сорочку вишивала на початку 50-х, а в 1956 р. в ці сорочці виходила заміж. Вишивали багато і рушників і десь до 30-ти сорочок. Бо ж тра було про свято мати і на будин день. Таке воно було. А зара вже добре жити» [12].

Буц Варвара Юхтимівна, 1922 р. н., розповідає де вішали рушники: «Робила рушники, вишивала. Вішали між вікнами на стінах, на образи. І сорочки вишивали. Ну, а що ж! Вишивала, но вже нема» [13].

Яка це кропітка робота і що вишивала на весільних рушниках згадує Марущак Марія Федорівна, 1923 р. н.: «На весільних рушниках вишивала віночки, а в середині букви (ініціали) або квіточку. Найкращі рушники вибирали на ікони, під хліб. Вишивали багато. Багато, бо ж всьо робили самі. Це типер тільки шо, тий до лавки, тий всьо вже є. А тоді поки нарядеш на ту сорочку чи рушник, вишиїш, а ше ж і в ручну пошити тра. Тий такими міленькими стібочками ше ж траба. Ну тай поки зробиш, то так дві зимі й пройде. Тий так колись було. Робили і скатирки робили, бо стіл має бути накритий. Такий звичай був. А рушники на образи. Ну молоді перше на вісіля шили, а тоді вже завішували в хаті кругом вже і на карточки. Ну тай на паску, як поприбираєм ну тай гарно. Оці рушники вишивали в 50-х роках на купованому вже полотні. По ті, як її, канві, канві, бо там вже дрібненькі ниточки тай невидно щитати» [14].

Про свою любов до вишивки нам повідала Бабич (Пустовіт) Валентина Михайлівна, 1947 р. н.: «Народилась в Сивиринівці, а вишиваю з чотирнацяти років. Навчила мама - Матищук Ольга Микитівна, а тоді свикруха - Бабич Ксеня Костянтинівна. Тоді вишивали всі хрестиком. Вишивали рушники, скатерки, сорочки, подушки. Ну всьо. Я дужи любила шити. Як жити, так шити. Ну на таке вже активне вишиття надихнула свикруха. Ми вже, як в 1986 році в свою хату перебрались, тай треба було прибрати. То я вишивала і подушки, і штори, і підзори. Спочатку собі, а там вже діти

підросли, то вже дітям. Малюнками обмінювались і сама придумувала. Хоч і на роботу, на кірпічний ходила, бо ще тільки 38 було і господарство, і діти. І заморися, а прийдеш до хати - ну ще хоть трошки, ну ще хоч часочок повишивати. Так любила вишивати. А скільки салфеток навишивала. І ще вишиваю. Тепер вже онукам треба. От сорочку чоловікові вишила, а то ще попросят. Тай вишиваю» [15].

Кожна майстриня світиться від щастя, коли завершує свій витвір. Ця енергія радості передається й оточуючим і надихає на щось приємне. Є родини в яких усі вміють щось творити. Там здібності передаються з роду в рід, так як було в давні часи. Від батька до сина, від мами до доні...

Так є і в родині Романюк Галини Миколаївни, 1949 р. н., там кожен майстер своєї справи, а вміння передаються з покоління в покоління. І вона згадала з чого все почалось. «Почала вишивати десь певно в років десять. Всього почалось з того, що колись був обичай на Паску дарувати хлопцям хусточки. Ну хлопці дівчатам давали крашанку, а вже як дарував писанку, то був намьок, що ти йому нравишся. Тай вже ж хотілося дати гарну хусточку, щоб він її беріг. Ну, тай вишивали на одному кінці ініціали, на другому квіточку. Тай так я почала вишивати і в'язати кручком, бо ще ж обплітала ці хусточки круживом. То мама мені показувала, а я вишивала. В мене мама, Волуйко Ганна Іванівна, гарно вишивала. Тоді вишивали гладдю і в неї так получалось густенько, стібочок коло стібочка, так красиво. І я собі коло неї вчилася і помагала їй. В років чотирнацять я вже собі вишила блузочку. Весільні рушники вишивали тожи разом, бо саме стройка була, не було часу. А вже певно було мені років двадцять п'ять, то я почала вишивати сама хрестиком рушники, доріжки. Вишивала й на роботу, бо треба було, і рушники, і скатерку. Вишивала багато, особино як на роботу пішла, в дом культури, перший рік і ночами сиділа. Стільки тих ідей було і енергії. І собі вишивала. Тепер вже онукам сорочки повишивала, собі блузу. Останнім часом вишиваю бісером ікони. Так була загорілася і покупляла рамки на них. Це щоб дітям і онукам була згадка. Я дужи люблю вишивати, я цим живу і хочу цю любов онукам передати. В нас Валя (Романюк Валентина, невістка - *авт.*) вишиває і Алінка (дочка Валентини - *авт.*), а менша, Даша (дочка

Інні - авт.) ще мала, але вже вона собі бісером коло мени тожи вчиця» [16].

Романюк Валентина Миколаївна, 1967 р. н., теж з дитинства взялася за голку. «Я вишиваю з десяти років. Вчила мама, Лісник Марія Андріївна. В нас взагалі така майстровита родина. І свекруха моя, Романюк Галина Миколаївна, гарно вишиває, і я вишивати вмію хрестиком, гладдю, мережками. Навчила вишивати й доцю (Аліну - авт.). Ми все що треба в дома робим самі. І писанки пишем, і хліб досі в пічі пичемо, а піч чоловік робив. Стараємося дотримуватися родинних звичаїв і традицій» [17].

Ковальчук Євгенія Федорівна, 1958 р. н., навчилася вишивати від своєї тітки, як пішла в школу. «В мої другої мами була сестра, Кучер Франя Василівна, 16-ого року народження, вона мене навчила буквально всього: вишивка - перші уроки я получила від неї і писанкарство - тожи від неї. Оце перші уроки я почула від неї, а тоді своє любопитство, своя цікавість. Подружка в мене була така що тоже вона цікавиться цим. Ну це вже захоплення, це вже як наркотик, пішло воно все в життя. Де я не була, що я не робила, а писанка, вишивка - все зі мною. Знаю, я ще була мала зовсім і мама не давала мені вишивати, но колись вона помилилася, а я вже в школу ходила і знайшла цю помилку. Я найшла де і кажу: «Бабко, можна я перешию? Мама прийде та й вже буде дальше шити». Бо вона мені ще не давала, ще я в молодших класах була. Бабка каже: «То візьми, тіки, тихенько так акуратненько зроби». Я взяла перешила до того періоду, де було і все. Мама приходять з роботи, сіла за рушник - «Що ж таке? Я наче помилилася вчора, а сьогодні в мене вже правильно». Ну бабка взяла та й розказала. От із того часу я почала вишивати. Є мої роботи. Оцей рушник вишивала мама моя. Вчила я своїх дітей. Це моя доця Леся вишивала, в школу на виставку.

Вмію вишивати різними техніками. Бо в службі зайнятості дали мені направлення на курси вишивки. Я закінчила їх і там ми проходили всі техніки. А робила соціальним працівником, то за 16-ть років цієї роботи я побачила як люди жили. Ходила, 13-ть чоловік в мене було, я в них як помішниця була - все помагала що могла і в них багато чого тожи навчилася. Брала в них узори на вишивку і писанки, ще ті старі що колись були, ну і про життя

всього наслухалась, яке воно було. Бабушки багато мені розказували» [18].

Дзюбенко Ольга Михайлівна, 1934 р. н., показує подушки з вишитими прошвами, що так сяють весняними барвами. «Оце вишивала в 70-х роках. Всі вишивали. Були вже гарні нитки. Після роботи находила трошки часу, вже ввечері, тай вишивала» [19].

Черниш (д. Павлюк) Ганна Петрівна, 1925 р. н., згадує: «В десять років я вже дівка була. Вже тра в ланку було йти, то я вже до того часу мала сорочку і фартух, тай робила вже всяку роботу і вишивала. Вишивали в нас гладдю, хрестиком і низзю» [20].

Ложечко Наталка Никонівна, 1921 р. н., розповідає: «Колись (перша половина ХХ ст. - *авт.*) вишивати вчили зараня. Оце років десіть міні було, то я вже мала вишиту сорочку і фартух і отой зелений пояс. Тай вже видно було, шо вже дівка. Це всьо руками вишивала. Бачте є цього добра повна скриня. Зимою. Зима вилика. Тай тато йдуть порати, а я за вишивку. То така була дівоча робота. Ото на вісіля йдем тут чи в Сивиринівку, вбираємся всьо нове і шоб сорочка виглядала з-під спідниці і обізатільно фартух мав бути. Як ни вишитий, то біленький чи хоть рабенький, али мав бути. Така мода була. Фартух вишивали низом і на кінцях, шо зав'язувались з заду. Да. І подушки вишивали, і рушники тожи. Оце тако по хаті було одинацять рушників. Вісільні вишивали віночками, а в ньому ім'я чи букву ше вишивали, а то квітками букетами і з пташками. Хто як вмів. Кожна дівчина собі вишивала, бо дивилися хто в шо вбирався тай вже видно було яка дівка» [21].

Отже, дослідження вишивки сіл Северинівка, Голубівка та Хатки свідчить про давню історію цього виду ремесла та розповідають про особливості його розвитку, починаючи з середини ХІХ ст. Саме тоді був поширений звичай вишивання виробів селянками для потреб панського маєтку. У ХХ ст. переважна більшість вишитих речей (вишиванки і рушники) виготовлялась для власних потреб їх авторів. З кінця ХХ і на початку ХХІ ст. вишиті вироби виготовляються для власного вжитку, як подарунки, а також і на продаж.

Джерела та література:

1. *Кара-Васильєва Т. В.* Українська вишивка : Альбом / Т. В. Кара-Васильєва. - К.: Мистецтво, 1993. - 247 с
2. *Захарчук-Чугай Р. В.* Українська народна вишивка (західні області УРСР) / Р. В. Захарчук-Чугай. - К.: Наук, думка, 1988. - 190 с
3. *Булгакова-Ситник Л.* Подільська народна вишивка : Етнографічний аспект / Л. Булгакова-Ситник. - Кам.-Под. : ПП «Медобори-2006», 2010.-336 с
4. *Приченій Є.* Вишивка Східного Поділля : Альбом / Є. Причеши, Т. Причепій. - К. : Родовід, 2007. - 344 с
5. *Віннік С.* Вишивка в с Клембівці (Ямпільський район Вінницької області) / С. Віннік // Матеріали до етнології Поділля: польові дослідження. Вин. 1. / За наук. ред. В. А. Косаківського. - Вінниця, 2005. - С 53-58.
6. *Стасюк І.* Майстер мистецької вишивки - Станіслав Георгійович Шагурін (м. Гайсин на Вінниччині) / І. Стасюк // Там само. - С 72 -74.
7. *Косаківський В.* Ремесла, промисли та народні майстри / В. Косаківський // Одвічна Русава: етнографія та фольклор с Стіна на Поділлі : монографія / Наук. ред. В. А. Косаківський. - Вінниця, 2003. - С. 39 — 62.
8. *Косаківський В.* Ремесла, промисли та допоміжні види господарства / В. Косаківський // Буша: природа, археологія, історія, етнографія та фольклор сіл Бушанської сільської ради : монографія / за наук. ред. В. А. Косаківського. — Вінниця : Вінницька газета, 2009. - С. 95 - 121.
9. *Aftanazy R.* Dzieje rezydencji na dawnych Kresach Rzeczy-pospolitej. T. 9. Wojewodztwo Podolskie / R. Aftanazy. - Wroclaw, 1996. - 520 s.
10. Запис Шпак-Косаківської Н. М. 7 липня 2012 р. від Терези Фірлей, 1956 р. н., (Польща).
11. Запис Шпак-Косаківської Н. М. 19 червня 2009 р. від Бекас Ганни Филімонівни, 1947 р. н., жительки с Северинівка.
12. Запис Шпак-Косаківської Н. М. 20 червня 2009 р. від Губча-кевич (д. Любарської) Єфросинії Антонівни, 1935 р. н., жительки с Северинівка.
13. Запис Шпак-Косаківської Н. М. 29 жовтня 2011 р. від Буц Варвари Юхтимівни, 1922 р. н., жительки с Северинівка.
14. Запис Шпак-Косаківської Н. М. 19 червня 2009 р. від Марущак Марії Федорівни, 1923 р. н., жительки с Северинівка.

15. Запис Шпак-Косаківської Н. М. 22 червня 2009 р. від Бабич Валентини Михайлівни, 1947 р. н., жительки с Северинівка.
16. Запис Шпак-Косаківської Н. М. 6 липня 2012 р. від Романюк Галини Миколаївни, 1949 р. н., жительки с Северинівка.
17. Запис Шпак-Косаківської Н. М. 22 червня 2009 р. від Ромашок Валентини Миколаївни, 1967 р. н., жительки с Северинівка.
18. Запис Шпак-Косаківської Н. М. 24 червня 2009 р. від Ковальчук Євгенії Федорівни, 1958 р. н., жительки с Северинівка.
19. Запис Шпак-Косаківської Н. М. 24 червня 2009 р. від Дзюбенко Ольги Михайлівни, 1934 р. н., жительки с Голубівка.
20. Запис авторів 23 червня 2009 р. від Черниш Ганни Петрівни, 1925 р. н., жительки с Хатки.
21. Запис авторів 23 червня 2009 р. від Ложечко Наталки Никонівни, 1921 р. н., жительки с Хатки.

Тетяна ПІРУС, Катерина ПІРУС

**ТРАДИЦІЇ НАРОДНОГО ХАРЧУВАННЯ ЖИТЕЛІВ
СІЛ ГОЛУБІВКА, СЕВЕРИНІВКА І ХАТКИ
ЖМЕРИНСЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Важливим елементом матеріальної культури народу є його харчування. Воно залежить від багатьох чинників: історичних, соціально-економічних, культурно-побутових, географічних умов проживання етносу, традицій тощо. Оскільки процес приготування їжі нерозривно пов'язаний із сімейним побутом, народне харчування залишається найстійкішим елементом матеріальної культури. Саме страви та способи їх приготування дуже часто виступають специфічними ознаками національних особливостей народу.

Основним напрямком господарства на Поділлі було рільництво, а допоміжним - тваринництво. Більшість посівних площ займали озимі жито та пшениця, частину орної землі засівали ярими культурами, зокрема, ячменем, гречкою, пшеницею, вівсом, кукурудзою. Вирощували також квасолі і горох [1].